

LIBRARY OF THE INTERNATIONAL
INSTITUTE FOR AEROSPACE SURVEY
AND EARTH SCIENCES (ITC)
350 BOULEVARD 1945 - P.O. BOX 6
7800 AA ENSCHEDE
THE NETHERLANDS

BULLETIN

Van de vakgroep Kartografie

no.16

Utrecht

Geografisch Instituut der Rijksuniversiteit

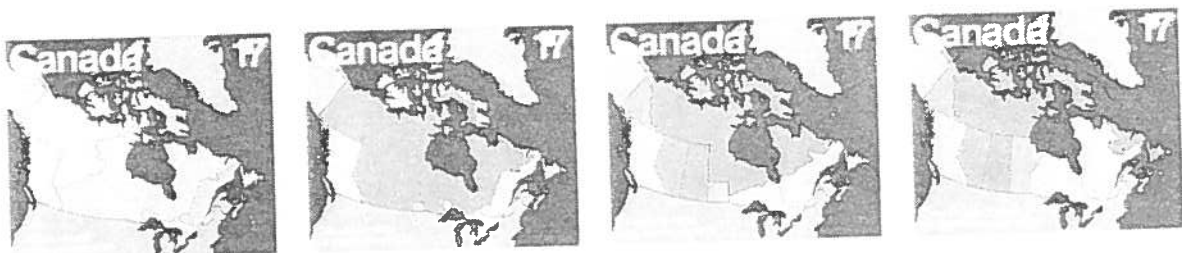
1988

figuur 1

figuur 2

figuur 3

Corné van Elzakker

KARTO-FILATELIE EN DE FILMISCHE METHODE

Een bekend en interessant kartografisch probleem is het karteren van dynamische verschijnselen en bewegingen. Bijvoorbeeld bij het in kaart brengen van geschiedenis gaat het erom veranderingen in een situatie tot uitdrukking te brengen met behulp van een medium dat op zichzelf statisch van aard is.

Er zijn verschillende manieren om met kaartbeelden indrukken van verandering te creëren. Een eerste manier is het gebruik maken van symbolen die door de kaartlezer worden geassocieerd met verandering of beweging. Een bekend symbool op geschiedeniskaarten is bijvoorbeeld de pijl, waarmee vaak militaire verplaatsingen worden aangeduid. Op een sovjetrussische postzegel van 4 kopeken uit 1969 is een dergelijk geschiedenis kaartje afgebeeld (zie Figuur 1). Deze zegel werd uitgegeven ter gelegenheid van de 25e verjaardag van de bevrijding van Wit-Rusland (met Minsk als de meest prominente stad aan de linkerzijde op de postzegel). Een andere manier om historische processen tot uitdrukking te brengen is door het nabootsen van filmische effecten: een reeks kaartbeelden van hetzelfde gebied met daarin de opeenvolgende wijzigingen van het weergegeven verschijnsel. Omdat het hierbij gaat om meerdere kaartjes, die terwille van de onderlinge vergelijkbaarheid naast elkaar geplaatst worden op een blad en dus niet al te groot mogen zijn, kan de filmische methode ook zeer wel worden toegepast op een serie postzegels. Immers, een serie wordt -zeker door de verzamelaars- altijd als een eenheid beschouwd die "compleet" moet zijn en bovendien is er in dergelijke series veelal sprake van een ondubbelzinnige volgorde door het verschijnsel van de oplopende waarden. Een tweetal voorbeelden van karto-filatelistische aard, waarin toevallig geen sprake is van keurig oplopende waarden, wordt hier gepresenteerd: een serie zegels van Jersey met een fysisch-geografisch onderwerp uit 1982 en een serie zegels van Canada met een meer sociaal- geografisch thema uit 1981.

De eerste serie bestaat uit 4 Europa(CEPT) zegels, die een periode van zo'n 12.000 jaar bestrijken en tezamen een beeld geven van de evolutie van het Kanaaleiland Jersey (zie Figuur 2). De door Allan Copp ontworpen zegels tonen het langzame rijzen van de zeespiegel middels staafdiagrammen (steeds aan de rechterzijde), waarmee een vergelijking wordt getrokken met het huidige gemiddelde laagwaterpeil, en de uiteindelijke afscheiding van de Kanaaleilanden van het vasteland van Europa. Bij elke opeenvolgende zegel is er sprake van een vergroting van de schaal van de kartografische afbeelding. De huidige lokatie van Jersey is steeds aangeduid met een witte grenslijn. Tenslotte geeft elke zegel ook nog een indruk van de ontwikkeling van de vegetatie. Zo'n 18.000 jaar geleden, toen de laatste ijstijd (Weichselien) zijn einde naderde, bestonden Jersey en de andere Kanaaleilanden nog niet. Dat wat we nu Het Kanaal noemen was toen nog droog land, afgezien van een netwerk van rivieren die naar het westen afvloeiden en waarschijnlijk een groot meer, ten noorden van wat nu het eiland

Alderney is. De eerste zegel van 11 pence geeft een overzicht van het gebied zoals dat er 16.000 jaar voor Christus vanuit een satelliet zou hebben uitgezien. De zeespiegel lag toen zo'n 100 meter lager dan thans, maar langzaam begon het ijs te smelten en rees het water. Omstreeks 10.000 jaar voor het begin van onze jaartelling was de zeespiegel al 60 meter hoger dan 6000 jaar daarvoor. Op de tweede zegel van 11 pence is te zien dat de zee al dieper in het Kanaalgebied doorgedrongen was, maar de Kanaaleilanden vormden nog steeds een deel van het continent.

De derde postzegel (de eerste van 19 1/2 pence) toont de situatie van 7000 jaar voor Christus. De zeespiegel was opnieuw 15 meter gerezen en door de doorbraak van het Nauw van Calais werd Engeland van het vasteland gescheiden. Met Guernsey en Sark voorop begonnen de overige Kanaaleilanden zich ook van Frankrijk af te scheiden, maar Jersey werd pas een eiland omstreeks 4000 jaar voor het begin van onze jaartelling. Zoals uit de laatste zegel van 19 1/2 pence blijkt lag deze zeespiegel toen nog zo'n 10 meter onder het tegenwoordige peil en mede daardoor verschillen vorm en grootte van Jersey nog wat van die van thans. Het beeld van de evolutie van Jersey is echter zeer duidelijk; en dat op een oppervlak van 40 cm²!

Het tweede voorbeeld van de toepassing van de kartografisch-filmische methode op postzegels heeft betrekking op de staatkundige ontwikkeling van Canada. In dat land werd een stripje van vier zegels van 17 cent uitgegeven ter gelegenheid van de viering van het feit dat het op 1 juli 1981 precies 50 jaar geleden was dat Canada door het Statuut van Westminster officieel een onafhankelijke natie werd (zie Figuur 3). Ondanks de onafhankelijkheid is Canada nog steeds lid van het Gemenebest en wordt de Britse vorstin als staatshoofd beschouwd. De vier postzegels, die werden ontworpen door Raymond Bellemare, tonen de staatkundige toestand van Canada in respectievelijk 1867, 1873, 1905 en 1949.

In de koloniale geschiedenis van Canada werd het grondgebied aanvankelijk betwist door met name Frankrijk en Engeland. In 1663 werd het nu nog steeds Franstalige Quebec als provincie aan Frankrijk toegevoegd, met het door de Fransen gestichte Montreal als hoofdstad. De Fransen breidden hun grondgebied snel uit, maar 100 jaar later was het alweer gedaan met de Franse overheersingen werd Canada ingelijfd bij het Britse Rijk. Onder Engels bestuur werd Canada in 1791 eerst opgesplitst in twee vrij zelfstandige delen: Upper Canada (nu Ontario), dat overwegend door Engelsen werd bewoond, en Lower Canada (thans Quebec) met een Franse meerderheid. In 1840 werden beide gebieden echter toch weer samengevoegd, omdat de grondwet van 1791 op den duur niet bleek te voldoen.

In 1867 kreeg Canada een nieuwe grondwet en werd het een Brits' Dominion'. De nieuwe grondwet voorzag allereerst in een federatie van de provincies New Brunswick, Nova Scotia, Ontario en Quebec (zoals te zien is op de eerste zegel). Na 1867 breidde het canadese grondgebied zich snel uit: de provincies Manitoba (1870), British Columbia (1871) en Prince Edward Island (1873) werden binnen zes jaar aan de federatie toegevoegd en ook de uitgestrekte prairies en de Northwest Territories werden tot federaal gebied gemaakt. De tweede postzegel toont de staatkundige toestand van Canada in 1873.

De derde zegel geeft de situatie weer in 1905. In dat jaar werden twee nieuwe provincies gesticht, Alberta en Saskatchewan, als gevolg van het feit dat steeds meer mensen zich in de prairiegebieden vestigden. De grenzen van de provincies Quebec, Ontario en Manitoba waren inmiddels verlegd en het bestuur over de

noordelijke arctische eilanden was door Groot-Brittanni ook aan Canada overgedragen. Yukon Territory (in het uiterste noordwesten) was al gevormd in 1898. Na lange aarzeling en twee referendums (met in het tweede 52% van de stemmen vóór) trad tenslotte in 1949 Newfoundland toe tot de federatie. De grenzen van Manitoba, Ontario en Quebec waren toen ook definitief vastgelegd, waarmee de huidige staatkundige toestand in 1949 was geschapen (zie de vierde en laatste zegel). De serie postzegels van Canada is ontsproten aan het brein van grafisch ontwerper Raymond Bellemare. In zijn ontwerp maakte hij gebruik van de kleuren van de regenboog, als symbool van hoop en vreugde. Hij heeft daarmee getracht om de groei van Canada tot uitdrukking te brengen van een grotendeels onderontwikkeld en niet in kaart gebracht gebied tot een kleurrijke en levendige natie. Hoewel dat hier op de zwart-wit afbeelding natuurlijk wat moeilijk te zien is, is hij daar -ook vanuit kartografisch oogpunt beschouwd- goed in geslaagd. Ondanks het geringe formaat van de kaartjes had een kartograaf echter ongetwijfeld wel getracht om de namen van de administratieve eenheden ook op de zegels te vermelden. Dit zou het effect van de serie namelijk nog eens aanzienlijk hebben vergroot. Het komt echter jammer genoeg maar weinig voor dat kartografen worden betrokken bij het ontwerp van postzegels. De betrokkenheid van Professor Koeman bij de totstandkoming van de surinaamse herdenkingszegel (30 cent) uit 1971 was helaas een uitzondering.

Informatiebronnen:

- Canada Post (1981), Canada from 1867 to Today (filatelistische informatie)
- Grote Lekturama Wereldatlas, deel Amerika (1) (1986). Uitgeverij Het Spectrum BV
- Jersey Post (1982), The Evolution of Jersey (filatelistische informatie)
- Ormeling, F. J. (1980), Kaartredactie, 1. Sociaal economische kaarten. Standaarddiktaat Vakgroep Kartografie, Geografisch Instituut, Rijksuniversiteit Utrecht